

A szomorú képíró álmképei

Sinkó Ervin a mirogoji ravatalon

Sinkó Ervin mirogoji ravatalánál álltunk Zágrábban, évtizedekkel ezelőtt, messziről érkezett gyászoló tanítványok, és akkor – közvetlenül a temetési szertartás kezdete előtt – Rothbart Irma felemelte tekintetét, végignézett rajtunk, megkérdezte halkán, látni akarják?, és felemelte a koporsó tetején, éppen a halott feje felett a kis ablak fedelét, és megmutatta nekünk a homályos üvegen át az összezsugorodott, kicsit félrebillent fejét a halottnak... Később alig hallottunk valamit a gyászbeszédekből. De nem is kellett hallani semmit, minden elhangzott, ami ilyenkor elhangozhat. És csak az hangzott el, ami elhangozhatott. Nem vittünk magunkkal mást a mirogoji temetőből, csak a ravatali pillanatot, amikor M., az özvegy megmutatta nekünk a halott addigra már ismeretlenné aszalódott arcát. És mostanáig velünk van a pillanat, feldolgozatlanul, titokzatosan, múlhatatlanul... Nem álmkép, bár a valóság és az emlékezés közötti résben akár álmképnek is vehető.

Maurits Ferenc már egy ideje a Proiectum Balcanicum új sorozatán dolgozik. In memoriam Sinkó Ervin a most készülő sorozat címe. A 2004-ben megkezdett munka 2005-ben újabb címmel – Mirogoji ravatal – bővült. Ez a cím idézte fel ismét a koporsó kis ablaka mögött a halott elszürkült, ismeretlenül is ismert, mert egy egész életen át a halálra emlékeztető arcát. Maurits nem ezt az arcot rajzolja mostanában, de az arc, amit rajzol, remegő, egymás mellett haladó és egymást keresztező, de soha össze nem kuszálódó szálakban, idegszálakban vagy kiürített véregekben folytatódik reményvesztetten a végtelenbe. Nem a halott Sinkó Ervin arcát formálják a pokoli zöld és pokoli piros fonalak, de mindig egy

hol zuhanó, hol meg emelkedő, hol előtérbe kerülő, hol meg háttérbe szoruló stilizált arcot szőnek. Nyitott szemű arc ez, mereven egy pontra szegezett tekintet, amelyben nincs megértés, nincs kegyelem, de nincs remény se. Nem mást, önmagát látja, bár nem befelé, hanem kifelé néz a szem: nem követi az archból kifutó szálakat, nincs mit kövessen rajtuk, hiszen egyszerre teremtik magát a fejet, és egyszerre futnak ki a fejből. Fej, arc, szem – csak ennyi a rajzokon a gyász: ennyi volt a korábbi Kafka-sorozaton, majd a Balcanicum tervezetbe tartozó Danilo Kiš-sorozaton is, meg néhány lebegő, azonosságát veszített tárgy, az In memoriam Sinkó Ervin sorozaton mintha hulló falevélként gyufaszálak is lebegnének a vonalak között, de szivarkaszálak is lehetnek, netán valamilyen rejtélyes gyutacs... Gregor Samsa nézett így magába a Kafka-sorozaton, Borisz Davidovics, vagy éppen az író Darmolatov püffedt teste a Danilo Kiš-sorozaton, most pedig a dominikánus Aegidius és a jezsuita Frigyes páter, ez utóbbi pestissel fertőzött arca, ahogyan egymás ellentétéként a reményt faggatják. Messzebről talán Áron arca is rávetül a képre, de semmiképpen sem az *Optimisták* arcképei, legfeljebb az *Egy regény regénye* Ervin Iszidorovicsának arca, akiről Babel Moszkvában azt mondta – most nem a közismert szavak következnek –, hogy „ilyen melegen, ilyen baromi őszinteséggel [írni], ahhoz olyan meghatóan butának, olyan tinónak kell lenni, mint amilyen maga”. Meghatóan szép szavak, sugárzik belőlük a szeretet és megértés, ezenfelül meg még pontosak és igazak is. Ilyen volt Ervin Iszidorovics, de csak azért lehetett ilyen, mert Rothbart Irma volt a társa. Az az M., aki – miután rendbe tette Ervin dolgait – önszántából lett maga is a Mirogoj lakója.

Maurits Ferenc, a képíró sorozatait azt a kérdést is felvetik, mi a különbség a *képírás* és a *szövegírás* között. Leginkább az, persze, hogy a képeket festők „írják”, a szövegeket meg írók. Ám az ilyen (egyszerű és felületes, bár magától értetődő) válaszok félrevezetnek. Csalnak, mert a láthatót mondják, mintha a kettő közötti különbség miatt nem vezetne számukra közös út a nehezen mondható, a kifejezhetetlen felé. Pedig vezet arrafelé út, amely úton a képíró meg a szövegíró egymás kezét fogva tart, miközben sem az egyik, sem a másik nem tudja, hol ér véget az út... Aki tudja, hol van az út vége, jobban teszi, ha eldobja az ecsetet, vagy a tollat. Maurits Ferenc, a képíró rajzain az ismeretlen és mégis ismerős arcot létesítő, majd az archból a képen túlra igyekvő szálak és vonalak ugyanolyan szálak és vonalak, amilyenek a szövegíró Franz Kafka, a szövegíró Danilo Kiš, a szövegíró Sinkó Ervin és a barátként kitűnő, de tanúként veszedelmes szintén szövegíró Babel szavaiból megmondásaiból vezetnek a rejtélyes, a titokzatos, a láthatatlan felé. Mert ugyanolyan szálakból és vonalakból szövődik a szöveg, amilyen szálakból és vonalakból

felépül a kép meg a képek sorozata. De máshol is találkozunk a képíró meg a szövegíró munkája. Ott, ahol sem az egyik, sem a másik nem hisz „a ravaszág történelemformáló erejében” (Fejtő Ferenc). A történelem formálása nem a ravaszok és csalafinták, hanem a „baromi őszinteséggel” képet és szöveget szövő, „meghatóan buták”, egyszóval, Iszaak Emmaniulovics Babel szavával, a „tinók” dolga... Ezt mondja nekünk a képíró Maurits Ferenc Sinkó-sorozata visszafogott eréllyel.

Mert Maurits Ferenc is azok közé tartozik, akik – Frigyes páter mondja Aegidiusnak – a reménnyel „túl nehézzé” teszik maguknak „az életet”. „Nézel, mit beszélek?” – folytatja Frigyes páter. Majd így érvel: „Hogy a remény, mely a teológiai erények centruma, túl nehézzé teszi az életet? Pedig a gondolatom egyszerű: megbújt reménnyel jöttél hozzám. Ha feladtad volna a reményt egyszerűen, komoran, mint akit nem foszthat ki senki útonálló... Így azonban mindig szegényebbé teszed magad, és most rám kényszeríted a szerepet, hogy még szegényebbé tegyelek.” Mert Frigyes páter szerint nincs az a talizmán, amely – ha Aegidius szíve felett viselné – eloszlatná a sötétséget, és Frigyes sem fogadná el a talizmánt Isten angyalának kezéből: „örülj vele, Isten angyala, örülj!” – válaszolná elutasítóan neki. Majd így folytatja a páter: „És mennék tovább a magam útján, egyszerűen a magam szeme után. Látod, ezért nem segítené rajtam még az az álom sem, mely iránt nálam kérdezősködtél.”

Aegidius álmokat lát, álmokat, amilyenek a képíró rajzai.

Aegidius „Egyszer a keskeny fapadkán ülve elaludt, és azt álmodta, hogy szénakazal aljában ül, és vele szemben egy barackfa áll, ágait lehúzza a sok nagy, sárga gyümölcs. A nap ragyogott a zöld leveleken. És ez az álom, nem tudta miért, hosszú napokra szomorúvá tette.” A képíró szomorúsága üt át az álmon, a képíróé, aki az életút fonalait írja.

Máskor mást álmodott Aegidius.

„Azt álmodta akkor, hogy a kolostorban van, és rorátéra hívják a barátok. Míg a hosszú folyosón a kápolna felé siet, az ablakból látja, hogy kint mindent vastag hó föd be. A többi szerzetes kedélyesen beszélgetve siet el mellette, de ő nem szól egy szót sem, és haragszik rájuk, mert megszegik a fecsegés tilalmát. A harang szól, és ő még jobban siet, de a sötét folyosó hosszú, és nem ér még a végére, pedig már alighanem el is késett. A beszélgető csoportoknak már a legvége is elhaladt mellette, mikor ő megáll, és furcsát lát, épp akkor, mikor a kápolna nyitott ajtajához ér. Benn már tart az imádkozás és az ének, és az utolsó csoport is átlépte a küszöböt, csak ő nem, és nem tudja átlépni, mert a kitárt tölgyfaajtó két szárnya között holttest lóg, kitárt karral, mint a keresztre feszített, de a keresztet nem látja, mert a halott karja hosszabb a keresztnél, úgyhogy a fa két végéről lelóg a keze, a csuklónál pedig alig látható, kis fejű szeggel

van átütve. Szemébe tűntek a hosszú körmök is a lábon és a lecsüngő kézen. A kápolnában levők észreveszik, hogy ő még mindig a küszöbön innen áll, és csodálkozó, majd bosszús, lapos tekintettel ima közben oda-fordítják fejüket feléje. Nem látják a halottat, és azt sem, hogy ő nem bír bemenni a felakasztott tetemtől, mely a tölgyfaajtó homlokgerendájáról csüng alá. Aegidius kétségbeesetten emeli fel a fejét; és az akasztottnak fején egészen fehér a haj, mint a bárányok gyapja.”

Amilyen a halott Sinkó Ervin arca és feje volt a mirogoji ravatalon, amikor M. kérdő tekintettel megmutatta nekünk.

Aegidius Frigyes pátertől várja álomlátásának megfejtését, ám hiába reménykedik. Reményével viszont nehezzé teszi az életét. A kápolna ajtajában Isten fiának keresztre feszített testébe ütközött álmában Aegidius, és be kell látnia, hogy nincs megfejtése az álomnak, csak gyötrődés van, kínlódás a hitben és a hitetlenségben, nem szűnő belső konfliktusa a személyiségnek. Amely konfliktust hosszú hónapok, sőt évek óta írja sorozataival Maurits Ferenc. Szívósan, kitartóan, következetesen és bölcsen, nem indulatosan, mert tudja már, a mondást nem az indulat, hanem a szívós csend erősíti. Aegidius után tudja, hogy nincs megfejtése az álomnak, vagy ha sejthető is valamiféle megfejtése, az már nem Aegidius élete. Ugyanígy nincs vége a Proiectum Balcanicum kiérlelt, hosszú távra tervezett és egészében nyilván befejezhetetlen koncepciójába tartozó In memoriam Sinkó Ervin sorozatnak sem. És az új sorozat se fejezhető be, mert Sinkó Ervin irodalma és személyisége sem fejezhető meg: úgy áll ott Sinkó emléke Maurits Ferenc (és mások) előtt a megnyugvás, a békesség, a hazatalálás házában tölgyfaajtájában, mint a keresztre feszített és megcsúfolt teste Krisztusnak a kételkedő és kétségbeesett Aegidius előtt.

Maurits Ferenc In memoriam Sinkó Ervin sorozatának irodalmi vonatkozásai mellett még két meghatározó tényezőjére kell odafigyelni. Mindkettő a sorozatosságból következik. Ez a sorozat, miként a korábbiak is, történetet mond. Minden kép ennek a történetnek egy-egy fejezete, ám önállóan is megálló fejezete. A szálak és vonalak arcot formálnak e rajzokon, de az arcból kiindulva a képek széléig érnek, anélkül, hogy ott véget is érnének. Nem érnek véget, hanem átvezetnek a másik képbe, ahol ismét arcot formálnak, és ismét az arcból kiindulva a következő képig jutnak el. És így egymást elérve és egymást érintve mondják a befejezetlen történetet, Sinkó Ervin történetét, irodalmának történetét és a történelem történetét, áttetsző tisztasággal az örökös keresztrefeszítettség talányos történetét. Nem a hit és nem a remény vezeti Maurits Ferenc történetírő-történetrajzoló kezét, Kafka, Kiš és Sinkó nyomán lemondott már a hitről és a reményről, de ezáltal nem lett könnyebb az élete, mert az ilyen történetmondás gyötrelmes és fájdalmas kényszer. Csakhogy rekonstruál-

ni sem lehet a Maurits Ferenc Sinkó-sorozatával elmondott történetet, mert a rajzok, azon túl, hogy fejezetei egy lehetséges történetnek, önmagukban is teljes képek. A sehová sem tartozás, az önmarcangoló magány elbeszélhetetlen, soha be nem fejezhető történetei.

A sorozatosság másik megkülönböztető tényezője az akár zeneinek is mondható ritmikusság. Mert nem akárhogyan futnak Maurits munkáin a képeket formáló szálak és vonalak, hanem választott és szemmel jól érzékelhető ritmikus mozgást alakítva. Hullámmozgáshoz hasonlatos e rajzok ritmusa, de nem a sima vízfelület hullámzása ez, hanem a mélyből felszabaduló erő keltette hullámcsapások szabályokba nem fogható, mégis jól érzékelhető ritmusa. A mélyről jövő függőleges mozgás ritmusa látható Maurits Sinkó-sorozatának darabjain. Ez a belső erőforrás fűzi szabálytalan rendbe a szálakat és a vonalakat, ez uralja a képek felületét. Ami látható a színek egymásba játszásán is. A pirosak meg a zöldek és az árnyalataik olyan párbeszédet folytatnak egymással, amilyen párbeszéd zajlik Aegidius és Frigyes páter között az *Aegidius útra kelése* című kisregényben.

Sinkó a regényt 1926-ban és a rákövetkező év tavaszán Szarajevóban írta. Ez a megbízható és majdnem közömbös filológiai adat Maurits Ferenc Proiectum Balcanicum sorozatának kontextusában jelképes jelentést nyer. Mintha Szarajevó nem is oly régi háborús drámája is beleíródott volna a képíró Maurits Ferenc In memoriam Sinkó Ervin sorozatának történetébe.